

מדות והליכות בראי הפרשה

מדות טיש

נושא השבוע: אמת

פרשת משפטים

מבית שבת טיש

משבת

מאמר פתיחה

מדגש מהות המדה

מדת האמת היא אחת היסודות לקיים העולם, והיא אחד משלשת הדברים שעליהם קיים העולם, האמת והדין והשלום. חותמו של הקב"ה אמת ועמה ברא את העולם, וכאשר האדם משקר הוא מועזע את יסודות העולם כפי שנאמר בזהר הקדוש. בספר "מנוחת המאור" מצא רמז למדת האמת ביסוד הבריאה, בפסוק הראשון בתורה "בראשית ברא אלקים" - סופי תבות אמת, וכן "ברא אלקים לעשות", ולמדך שכל מה שנברא בששת ימי בראשית עומד על האמת. השקר אסור מן התורה שנאמר "מדבר שקר תרחק", וחלק מהראשונים מנו אותה במנין תרי"ג המצוות. המשקר הוא אחד מארבע הפתות שאינו זוכה לקבל פני שכינה, והוא נחשב פעובד עבודה זרה והקב"ה שונאו. מי שהוא רגיל בשקר חלילה, הריהו רע לשמים ורע לבריות, רע בעולם הזה ורע בעולם הבא, מפני שאדם שרגיל לשקר אין אנשים מאמינים לו ומתרחקים ממנו. הרבי ר' אלימלך מליז'נסק אמר על השקר שהיא ראש לכל הפגמות הרעות, ובעקבותיה יורד האדם ממעלותיו ומתרחק מה', מפני שאינו יכול לחזור בתשובה לעולם, שגם את תשובתו יעשה בשקר וירמה את עצמו ואת העולם כולו. ולעומת זאת, מי שהוא דובר אמת לא נכשל לעולם, ושכרו בעולם הזה ובעולם הבא, אהוב על המקום ועל הבריות, ועליו נאמר "ותגור אומו ויקם לה", שהקב"ה עושה את רצונו בגלל האמת שבו.

מקור האסור לשקר הוא בפרשתנו, פרשת משפטים, שנאמר: "מדבר שקר תרחק". לא נאמר פאן: 'אל תשקרו' או 'מדבר שקר השמר', אלא נאמר "מדבר שקר תרחק"! ויש פאן הדגשה לאדם שלא רק הוצאת השקר מן הפה אסורה, אלא יש להתרחק ולהתגור באפן מוחלט מפל דבר שריח של שקר נודף ממנו, כפי שמפרש הספורנו: "מדבר שקר תרחק" - מפל דבר שיכול לסבב שקר, דהיינו מפל דבר שיכול האדם להגיע בסוף לשקר, צריד האדם להתרחק ולברח. אף בית שמאי למדו מלשון זו של התרחקות משקר, שיש לאדם להתרחק אפלו משקר קטן שנראה בעיני הבריות כגזמה וכספור דברים בעלמא, ולא רק משקרים גדולים וברורים שחסר האמת שלו נראה בגלוי. בספר החנוכה, בו מבארות כל תרי"ג המצוות וטעמיהן, הוא מבאר את לשון ההתרחקות משקר שהתורה מצוה, וכותב שהשקר היא מדה מאוסה והתורה מזהירה את האדם להתרחק מפל דגוד של שקר, וגם מדבר שאינו יודע עליו בברור שהוא שקר, אלא שהדבר לא נראה כאמת לאמתה, צריד להתרחק ממנו כמטחוי קשת, וכמו שאמרו חז"ל במסכת חלין "הרחק מן הפעור ומן הדומה לו".

דברים חוצבי להבות אש כותב השל"ה הקדוש על מדת האמת, והוא מיעץ לכל אדם שמחנה את בניו ורוצה לראותם הולכים בדרך הישרה גם פאשר אינם נמצאים תחת ידו ופקוחו, כשאננם ברשותו וכבר גדלו והיו לאנשים, להחזיר בהם את מדת האמת, להפך ממה שנאמר "ואמת לא ידברו למדו לשונם דבר שקר". להשריש בלב הילדים את חמור השקר אפלו בשיחה בטלה, להראות להם את השקר הגדול שיש לאדם השומר את פיו לדבר רק אמת ושכרו גדול גם בעולם הזה וגם בעולם הבא, וזהיר אותם שלא לשקר בשום אפן בכל מצב שהוא. וכאשר תחזיר המדה ותקבע בלבו של הנו, אזי יקם מצות אביו מפני שתמיד תהיה מוראו של הקב"ה על הנו ככל מעשיו, שאם יעשה דבר מה שלא פראוי ויתבע לדיו, לא יוכל להכחיש את מה שעשה, ועל ידי כך מרגיל האדם את ילדיו להיות סור מרע ועשה טוב.

ומספר השל"ה הקדוש, שלאחר שאכה לעלות לארץ הקדש והשתקע בירושלים עיר הקדש, הפיר את אחד מחכמי הספרדים שבירושלים, שהיה איש שכלו אמת והיה רחוק מהשקר פרחק מזרח מפערב, והוא מעיד עליו שגם אם היו נותנים לו כל הון העולם, לא היה מסגל להוציא מפיו דבר שאינו אמת לאמתה. עמד השל"ה הקדוש משתומם אל מול המדה הנפלאה שהאיש סגל לעצמו, ופעם אחת שאלו: "אמר לי נא, כיצד חדרה ונחקקה בעצמותיה מדה טובה זו של האמת, עד שאינה מסגל לשנות מדבורה אפלו במעט?" השיב לו החכם הספרדי ואמר: "דע לה, שכל זאת בא אלי בגלל החנוכה היסודי שקבלתי מאבי. ילדים קטנים היינו, וכדרכם של ילדים היינו רבים לפעמים זה עם זה, וכאשר אבינו היה חוזר הביתה ושומע שהיתה מריבה בינינו, היה אומר, 'ילדים! מי שיודה על מה שעשה ויאמר את האמת, אזי אפחל לו, בתנאי שיקבל על עצמו מהיום והלאה שלא לשוב ולעשות פן. אולם מי שיכחיש וישקר, יענש בכפל כפלים!' ואבינו היה מקים את דבריו במלואם. למי מאתנו שהיה מודה על האמת, לא רק שהיה מוחל אלא אף היה מעניק מטבעות ומתנות כדי לעודדו על אפן לבו להודות על האמת, ואת מי ששקר היה מעניש בחמרה". נהנה השל"ה הקדוש מהנהגתו של אותו אב והוא מסים וכותב: "קיים אדם זה את הפסוק במשלי 'אמת קנה ואל תמכר', והיה קונה ומקנה את מדת האמת בכסף מלא, על ידי נתינת כסף לבניו, ובכך הצליח להחזיר בהם את מדת האמת, עד שהיא הפכה להיות אצלם פטבע נצחי, וכך צריד כל אדם לנהג עם בניו ותלמידיו".

"מדבר שקר תרחק"

על ידי דבור שקר, יכול אתה להתרחק,

חס ושלום, מה יתברך!

(הרבי ר' זושא מאניפולי)

נמשל

למה הדבר דומה

לממלא מקומו. בין העומדים הנה גם נער קטן אחד, שלא תאר ולא הדר לו, ובגדו עציץ קטן. בעציץ לא צמח שום פרח ושום גבעול, רק מעט אדמה היתה בו ובמרכזה גרעין קטן שלא נבט. עמד הנער כשהוא נבוך ועצוב, מביט בעיניים פלות בעומדים סביבו ומשתאה אל מול הצמחים המפארים שגדלו בעציצים שבידיהם. העומדים סביבו, שראו את העציץ הריק שבידו, הביטו בו ברחמים ובחמלה ונדו לו בלבם על טפשותו לעמוד בפני הפולה עם עציץ ריק שלא גדל בו מאום.

והנה השלך הס והפולה הופיע בהדר גאווה ברחבה המלכותית. ללא אמר ודברי, החל הפולה לטיל בין שורות העומדים, כשהוא בוחן במהירות את העציצים שבידי העומדים ולא מגיב מאומה. לפתע, נעצר הפולה בבת אחת בעודו שולח מבט ארוך ובוחן באחד העומדים ובעציץ שבידו. "גש אלי", הורה לו הפולה, ועיני הכל הפנו אל הנער. הנה זה אותו נער קטן, שבידו הנה עציץ ריק. פניו של הנער חורו ודמעות החלו לזלג מעיניו. "אל תירא", הרגיעו הפולה ושאל: "אמר לי, בני, מדוע לא הפרחת את הגרעין שננתתי לך ומדוע לא צמח לך מאומה?" "איני יודע!" אמר הנער בקול בוכים, "אבל האמן לי אדוני הפולה, שהשקעתי את כל כחי ועמלי כדי שהגרעין ינבט, התמסרתי אליו בכל כחי, ואולם לשוא הנה כל עמלי והגרעין נותר כמו שהוא".

חיה גדול עלה על פניו של הפולה, והוא מהר לחבק את הנער הקטן שלפניו. "אתה תהיה בני!" קרא הפולה בגיל, "ואתה תהיה יורש העצור של הממלכה כלה". תדהמה נפלה על כלם, והפולה המשיך: "דעו לכם, שכל הגרעים שחלקתי, כלם היו זרעים מבשלים שבידוע לא יכולים להצמיח דבר. אלא שכלכם בקשתם להרשים אותי עם צמחים זפים, וכשראייתם שהצמח לא נובט, הלכתם והחלפתם אותו עם גרעין אמתי של צמחים שונים, וכן הצלחתם להצמיח פרחים זפים. היחיד מכלכם ששמר על האמת, הנה נער זה שהאמת חדרה בו במלואה. הוא לא החליף את הגרעין ונסה לעשות את כל יכלתו כדי להצמיח אותו, וכאשר ראה שהדבר לא עלה בידו, לא הסס לבוא ולספר לי את כל האמת. אדם כזה אני מחפש, איש ישר שהאמת נר לרגליו, והוא יוכל להנהיג בחסדי שמים את הממלכה ברמה ועל פיו ישק כל עמי".

הנמשל

אמת מארץ תצמח. כל יהודי הוא בן מלה, וכאשר הוא הולך בדרכי האמת ומתרחק מן השקר, הקב"ה אוהבו ומצליח דרכו.

מעשה במלה גדול, רם ונשא, שפלה על מדינתו שנים ארפות והנהיג אותה ברמה. טוב לב היה הפולה, חכם ונבון, וכל בני מדינתו אהבוהו מאד. כסף וזהב היו לו לרב, צבא גדול ואדיר עמד לרשותו ששמר על גבולות מדינתו, ושמו נשא לתהלה בעולם כלו, אלא שדבר אחד העיב על הפולה והשבית מנונו את שמחת לבו. חשוף בנים היה הפולה, והוא לא זכה לראות את המשך שושלת המלוכה שלו שנמשכה במשך דורות רבים. השנים עברו ביעף, הפולה הלך והזקין ולא ידע את יום מותו. יום אחד, ישב הפולה ושקע במחשבות נוגות. "מה יהיה אחרי מותי?" חשב בכאב, "מי יירש את כסאי? מי יוכל להנהיג את מדינתי בישר ובאמת, בלי משוא פנים ובלי מטרות אישיות?" פה חשב הפולה זמן רב, עד שלבסוף גמלה ההחלטה בלבו. עד מהרה יצא הפרוז והכריז בכל רחבי המדינה, פי הפולה האהוב מזמין אליו את כל צעירי המדינה, לבוא לפניו על מנת שייכל לבחר אחד מהם ולמנותו ליורש העצר של הפולה, ואחר מותו יתעטר בכתר המלוכה ויחפו למלכה של המדינה כלה. התרגשות אחזה בקרב כל הצעירים שברחבי המדינה הגדולה, וכלם החלו לנהר במהירות אל עיר הבירה.

תוך ימים ספורים היתה הרחבה הגדולה שבסמוך לארמון הפולה, מלאה עד אפס מקום, וכלם המתינו לראות את הפולה האהוב שיצא לקראתם ומסביר להם כיצד יבחר מתוכם את האחד והמיוחד. לפתע נראתה דמותו של הפולה במרפסת והס השלך ברחבה. "שמעו נא, בני האהובים", נשמע קולו של הפולה, וכלם הטו אזן שלא לאבד אף מלה מדבריו, "רוצה אני להטיל עליכם משימה חשובה. עבדי הכינו פאן שקים מלאים בזרעים קטנים של צמחים שונים, וכל אחד מהם יטל גרעין אחד, ישל אתו באדמה וינסה לגדל ממנו צמח מהדר. בעוד שלשה חודשים נתפנס פאן כלם שוב פאשר הצמחים שגדלו בידכם, ואני אבחר באחד מהם לרשת את כסאי". מייד עם סיום דברי הפולה, עברו בין שורות הממתנים אנשים חסונים ובידיהם שקי זרעים, וכל אחד מהעומדים קבל לידו גרעין אחד וחזר בשמחה ובמרוץ לביתו.

והנה הגיע היום המיוחד. הרחבה התמלאה שוב במהירות, כלם עמדו לבושים בבגדי חג ונרגשים ביותר, כשכל אחד מהם אווזו בידו עציץ קטן ובו פרחים יפהפיים ומשובביעין. רבים מהעומדים הביטו באין רואים לעבר העציצים שבידי העומדים הסמוכים, כדי להשוות בין הצמחים ולראות מי הצליח להצמיח פרחים זפים יותר, וכלם נסו לנחש מי הצליח להצמיח את הפרח היפה ביותר ובו יבחר הפולה ללא ספק

מדבר

הלכות והליכות

- מצוה מן התורה להתרחק מהשקר, שנאמר "מדבר שקר תרחק", והיא אזהרה על הדינים והעדים שלא יטו את הדין לדבר שקר, ואף תערבת שקר במקצת אסרה תורה כמו עצם השקר. (אמת לאמיתה)
- לדעת חלק מן הראשונים, מצוות ההתרחקות מן השקר, היא אחת מתרי"ג המצוות. אולם הרמב"ם והרמב"ן ובעל ספר החנוכה לא מנו מצוה זו במנין המצוות, מפני שפסוק זה נאמר רק בדינים. אולם השל"ה הקדוש כתב, שדעת רב הפוסקים שאף בדברים בעלמא יש אסור של "מדבר שקר תרחק", ועל בית דין מוטלת האזהרה ביותר. (שם)
- המספר על חברו שקר, עובר על מצוות עשה מן התורה, וגם לדעת הראשונים שהאסור נאמר לבית דין, מספם הוא שאסור מן התורה לשקר, ויש בזה אסור משום "דבר שקרים לא יכון לנגד עיני". (החפץ חיים)
- וגם לפי הדעות בפוסקים שמחוץ לבית דין אינו אסור מן התורה, ודאי צריך האדם להתרחק מזה כשאר הפזויות הרעות. (רבי יוחם פערלא)
- מי שדבר שקר לשנתו, נותר הוא עדין בצורת אדם ויש בו חטא שצריך לתקנו, אך מי שפיתמיד בשקריו, נעשית צורתו שקרן ואישיותו נעדרת. (החזון אי"ש, אמונה ובטחון)
- מדתם של בני עליה, שנוהרים משקר אפלו במחשבה, והיא מדה גדולה של יראת שמים ועליהם נאמר 'ודבר אמת בלבבו', וגם כשהם חושבים בדעתם דבר-מה, אינם משנים את הדברים בענינים שבין אדם לחברו, אך אינו חייב מצד הדין אלא מעלה גדולה ונשגבה. (שו"ע הרב)
- אסור שקר הוא אסור גמור, ואין הבדל בין איש לאשה ובין גדול לקטן, ואסור גם לשקר לקטן ולא רק לגדול, ולכן אסור להבטיח דבר-מה לילדים או לתלמידים ולא לקיים את הדבר, והעושה פן מרגיל אותם לשקר כמוהו. אסור שקר הוא גם לנכרי ואסור לרמותו. (אמת לאמתה)
- גם גרמא בשקר אסור, ואסור לאדם לגרם לחברו לשקר מחסר נעימות. כגון אם רואה שנים מתלחשים ביניהם, לא ישאל אותם על מה הם מדברים, כדי שלא יצטרכו לשקר לו. וכן אם הזמין אדם מסים לשמחתו ולא בא, ואחר-כך פוגשו, לא ישאלהו למה לא בא, כדי שלא יאלץ לשקר לו, אלא יקדים ויאמר לו 'מן הסתם לא עלה בדי'ך לבוא'. (ספר חסידים, שו"ת חת"ם סופר)
- גם ספק שקר אסור, או שמספר דבר שאפשר לפרשו בשני אפנים ודבריו מובנים כדברי שקר, גם זה אסור. וכן לא יספר דבר רק בחלקו, אם הענין משתנה לצד אחד והשומעים מטעים על-ידו. שקר שנועד על-מנת לשמח אחרים או בשביל לרמות מישהו לשעה, אינו ראוי ואין עושים פו, ואסור גם לשקר כשנועדו לתקן את דבריו אחר-כך ולגלות את האמת. (החפץ חיים)
- מתר להגים בדברים כדי לשבר את האזן, כמו שרגילים בני-אדם לומר, וכן מצאנו בדברי תורה וחו"ל, אולם אם מטעה הוא בכך את חברו, הרי זה שקר ואסור. (אורח מישרים)
- בנוסף לאסור של אמירת דבר שקר, יש אסור של שמיעת דברי שקר מאחרים, ולכן נאמר בתורה "מדבר שקר תרחק" שצריך להתרחק מכל דבר שקר, באמירה ושמיעה, ונאמר "לא תשא שמע שווא" ותרגם אונקלוס "לא תקבל שמועת שקר", וזה בשמיעת דברי לשון הרע על אחרים, ובשקרים בעלמא יש אסור דרבנן. (ספר החנוכה)
- אסור שקר הוא גם בכתיבה, ונחלקו הפוסקים אם האסור חל בשעת הכתיבה או רק כשנראה את הדברים לאחרים. (פני יהושע)
- מתר לשנות את הדברים לצורך מצוה, כפי שמספרים חז"ל שפעם גזרה מלכות הרשעה שלא יביאו בני ישראל עצים למערכה ולא יביאו בכורים לבית המקדש, והלכו פשרים שבאותו הדור ויראי חטא עם עצים וסלי פרות ואמרו לשומרי הדרכים שהולכים הם לעשות עגולי דבלה, וכך הצליחו להגיע לירושלים. (מסכת תענית)
- וכן מספר על רבה בר-פר חנה, ששנה את דבריו בשעה שהיה נוסע בשירה במדבר, ואמר ששכח יונה מזהב בשעת חנייתם, כדי שיוכל לחזור לקוממו כדי לברך ברכת הפזון, ומן השמים זפנו לו יונה של זהב. (מסכת ברכות)
- מתר לשנות הדברים לקיים מצות כבוד אב ואם. אולם אסור לשקר אם האב צוה עליו, שכן דברי הרב ודברי התלמיד, דברי הרב שומעים. (מהרש"א ביבמות)
- מתר לשקר כדי להנצל מדבר אסור, כגון אדם שמציעים לו לאכל דבר שאינו בטוח שהוא פשר, יכול לומר שהוא שרוי בתענית או שהדבר אסור לו בגלל בריאות גופו, גם אין הדברים אמת. (כף החיים)

מהלל

מספורי חז"ל

לו אבא: "אני האמנתי לדבריך והם חשונים בעיני יותר מכסף של ממש, ובטחתי בה שלא תחזור מדבריך למרות שלא שלמתי לי כסף ורק התחייבתי אלי בדברים, ולכן לא מכרתי את הסחורה הזאת לאחר ויעדתי אותה לך". אמר לו רבי יהודה: "מפני שאתה האמנת לדבורים שלי כל כך, בהיותך איש אמת שמאמין לאנשי אמת, הרני מברך אותך שתזכה לכן שיהיה גדול כמו שמואל הנביא שעליו נאמר, וידע כל ישראל מדן ועד באר שבע כי נאמן שמואל הנביא לה". זכה אבא ומצאצאיו יצא שמואל האמורא הקפרסס, חברו של רב, שהיו שני האמוראים הראשונים ותורתם נלמדת כל העת בעם ישראל כלו. (ילקוט שמעוני, שמואל)

אשתו של האמורא רב, הייתה מצערת אותו ומחליפה את דבריו. כאשר היה מבקש ממנה שתבשל לו עדשים, הייתה מבשלת לו קטניות, וכאשר היה מבקש קטניות הייתה מכינה לו עדשים. פעם אחת, בקש רב מבנו רבי חיאי שיאמר לאמו לבשל עדשים. התחכם הבן ובקש מאמו להפוך, כדי שהאב יקבל את מה שהוא רוצה. כשהגיע זמן הסעודה, התפלא רב לראות שהיא קבל את מה שבקש, ואמר לבנו: "רואה אני שאמך מקימת את דברי", תיך בנו וספר לו שהוא הפך את הדברים שאמר לו, כדי שהאב תעשה כפי רצונו, אך רב הקפיד על בנו ויסר אותו: "אסור לך לעשות כן, שכן גם אני בעצמי הייתי יכול להפוך בכל פעם את רצוני ולבקש דבר הפוך כדי לקבל את מה שאני רוצה, ולמה אין אני עושה כן? מפני שאסור לאדם לשקר אפילו לתועלת, וכשהאדם מתחיל לשקר בשביל דברים פאלו, הוא מתרגל להיות שקרן בכל דבר, כפי שניאמר 'למדו לשונם דבר שקר'". (מסכת יבמות דף סג)

על רב ספרא, שהיה אחד האמוראים, דרשו חז"ל את הפסוק: "ודבר אמת בלבבו" זה רב ספרא, ומספרים עליו שלש מעשיות שמהן נראית מדת האמת שהייתה משרשת בו מאד. פעם בא אליו אדם בפשעה שהיה קורא קריאת שמע, ובקש לרכש ממנו חפץ פלשהו בסכום מסים. לא ענה לו רב ספרא, שכן באמצע קריאת שמע אסור אפילו לרמוז, וכשראה האיש שרב ספרא לא עונה לו, חשב שהסכום שהציע לא מספיק בעיניו ולכן נסה להציע סכום גבוה יותר, אבל גם הפעם לא ענה רב ספרא. בינתים סים רב ספרא לקרא את שמע, ונתן לקונה את החפץ במחיר הראשון שהציע, ואמר לו: "קח לך את החפץ במחיר הראשון, מפני שבדעתי היה לתת לך אותו בסכום זה, ואני רוצה לקחת ממך אפילו פרוטה אחת יותר". דרשו עליו חכמים את הפסוק "ודבר אמת בלבבו". (רש"י במסכת בבא בתרא דף פח)

עוד מספר עליו, שפעם היה לו לרב ספרא חפץ מסים ומישהו

מעשה בבחור אחד בן טובים ממשפחה מיחסת, שנמשך אחר חבריו הרעים והלך אחר תאוות לבו. יום אחד, החלה רוחה' לפעמו והוא התחרט על מעשיו ובקש לשוב ולהתקרב אל הקב"ה. הלך הבחור אל התנא רבי שמעון בן שטח ואמר לו: "רבי! גדול כאבי על שהתרחקתי מאבי שבשמים ורוצה אני לחזור אליו, אבל קשה לי הדבר לעזוב בבת אחת את כל ההרגלים וארחות החיים שלי, ומבקש אני ממך דרך תשובה". פיסו התנא ואמר לו: "בני יקירי, הסר דאגה מלפך. אתה לך עצה טובה אחת ועל ידי תרופה קלה זו, תעלה ארוכה למכאוביך ותוכל לשוב בתשובה שלמה ולחזור לאבא שבשמים. מבקש אני ממך רק דבר אחד, הבטח לי בהן צדקה שמהיום והלאה לא תוציא מפיך שום דבר שקר ותשמור את עצמך שלא לומר דבר שאינו נכון בתכלית האמת. יותר מזה אני מבקש ממך כלל ויכול אתה להמשיך לדרכך". התפלא הבחור על הדברים ותמה שהתנא לא מבקש ממנו אלא דבר אחד, ומיד קם והבטיח בפה מלא, כי מעתה ואילך ישמור על עצמו שלא לשקר כלל ולא יפשל בשום דבר שאינו בתכלית האמת. יום אחד, ראה הבחור מבעד לחלון כי שכניו העשירים יצאו מבייתם ונסעו למרחוק. היטב הפיר הבחור את שכניו וידע שיש להם בפיט אוצרות גדולים של כסף ושל זהב, ולכן החליט להפגס באין רואים לבית השכנים ולגנב מהם את כל רכושם, שכן דבר זה לא הבטיח לתנא שיפסיק לגנוב, ורק הבטיח לו שלא ישקר, ותוך זמן קצר כבר הצליח להיות בתוך הבית של השכנים. עיניו הסתגרו למראה העשיר הגדול שנגלה לפניו בתוך הבית, אולם כשבקש לאסוף את כל הרכוש ולהמלט מהבית, החל פתאום לחשב ואמר לעצמו: "מה אעשה, אם השכנים יחזרו לכאן בעוד זמן מה ויבואו לשאל אותי אם יודע אני מי גנב את כספם, ואם ראיתי מישהו חודר לבייתם? אם אמר להם שאני יודע, נמצאתי שקרן גדול, והרי קבלתי על עצמי שלא לשקר כלל, ואם אודה על האמת שגנבתי את הכסף, ודאי יכניסו אותי לביית האסורים". עזב הבחור את כל הכסף וחזר לבייתו בידים ריקות. מצוה גוררת מצוה, ומאז הפסיק הבחור את כל מעשיו הרעים וחזר בתשובה שלמה, ואז הבין כמה עמקה חכמתו של התנא רבי שמעון, שהצליח במדה אחת להחזירו למוטב בכל מעשיו. (מדרש הקצר)

אבא, אביו זקנו של האמורא המפרסם שמואל, התפרנס ממכירת בגדי משי יקרים. פעם, שלח שליח אל רבי יהודה בן בתרא בנציבין, כדי לשאל אותו אם הוא רוצה לרכש ממנו בגדים של משי, ורבי יהודה השיב בחיוב. קם אבא ונסע לנציבין כדי להציע לו את הבגדים ושאל אותו: "האם לא תרצה לרכש את בגדי המשי שאמרת שתקנה ממני?" אמר לו רבי יהודה: "והרי רק אמרתי שאני חפץ בבגדים, אבל לא התחייבתי לרכש אותם וגם לא שלמתי לך מעות, ולא העליתי על דעתי שתפנע מלמכר את הבגדים לאחרים, אבל עכשו אני זקוק לבגדים אלו". אמר

מתפל

אמרות ופתגמים

אבות העולם הנביאים והצדיקים. ותחלת עבודת ה', שיעבד אדם על עצמו להשמר מהשקר, ואז יהיה לו קל להתגבר על שאר המדות הרעות. שאם לא פן לא ידע באיזה מצב הוא עומד, ויחשב על עברה שהיא מצוה. (כד הקמח)

• כשיחזיק את עצמו במדת האמת וישבר ממנו את מדת השקר עד תכליתה, אז ממילא הוא יחזיק את עצמו במדות טובות וישמר ממדות רעות. (נעם אלימלך)

• אשרי אדם המתרחק משקר, ומגיל את פניו על דבר אמת ועונה צדק. ובזה ישיג כל חפצו בדרך טובה בעולם הזה ובעולם הבא, ולהדריך את בני ביתו בדרך הישרה. (מנורת המאור)

• מדת האמת היא נחלה בלא מצרים, ואין לה שעור למעלה עד רום המעלות, וכל מעלות ומדרגות שלמטה הם פאין לגבי מעלות ומדרגות שלמעלה מהן. (בעל התניא)

• מאד מאד תרחיקו מלדבר שקר, והוא אבי אבות הטמאה וגורמת רעות רבות. בעוונותינו הרבים הרבה נכשלים בזה, ומרמים לבני אדם בשקר ותם. (חיי אדם)

• מי שהוא דובר שקרים חלילה, יכול למות בלי תשובה. מפני שנאמר בתנא דבי אליהו, שלמי שמשקר מוסרים לו מלאך שמכחיש ומשקר. פרוש, שאומר לו על מצות שהן עברות ועל עברות אומר לו שהן מצות, ולכן אין האדם עושה תשובה, מפני שחושב הוא שעשה מצות ולא עברות. (מדרש פינחס)

• "אתמשפטי תעשו" ראשי תבות אמת, מפני שכל קיום תורתנו הקדושה תלוי במדת האמת. (מכתם לודח)

• רגיל היה המגיד רבי משה יצחק דרשן לומר, שהשקנן גדוע מהגנב והגזלן. הגנב גונב בלי לה באין רואים, גזלן גזל בין ביום ובין בלילה, אבל רק מיחידים ומחלשים ואילו מהרבים הוא מפקח. ואלו השקנן משקר בין ביום ובין בלילה, בין ליחיד ובין לרבים. (עיסורי תורה)

• רבן שמעון בן גמליאל אומר, על שלשה דברים העולם עומד. על האמת, ועל הדין ועל השלום. שנאמר "דברו אמת איש את רעהו אמת ומשפט שלום בשעריכם". (מסכת אבות)

• בזמן שעושים אמת בארץ, הקב"ה עושה צדקות עם הבריות ומציל אותם מפרעניות, וטובה באה לעולם, שנאמר "אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף". (ילקוט תהלים)

• כל המקים את דבריו, רוח חכמים נוחה הימנו. (מסכת שביעית)

• כל מי שאוהב את האמת, מציל את נפשו מדינה של גיהנם, ולא עוד אלא שמציל כמה נפשות מן המיתה, שנאמר "מציל נפשות עד אמת ויפח פזרים מרמה". שכל המעיד עדות אמת בדין, מציל כמה נפשות, נפשו ונפש התובע והנתבע. (מעלת המדות)

• עלידי מדת האמת, ינצל מפל צרה. (מנורת המאור)

• אם לא ידבר אלא אמת, ינצל כל ימיו מכל רע. (ראשית חכמה)

• הדובר אמת מאריך ימים. (תמר דבורה)

• כל הדובר אמת, אינו נכשל לעולם. (מדרש הקצר)

• דבר מנסה הוא, שהאומר אמת אפילו שיתחבבהו, לעולם מרויח, והעולם מתקיים על האמת. (טעמי המצוות)

• דעו, כי האמת והצדק הם תכשיטי הנפש, ונותנים גבורה ובטח ונצח לגוף, ולא מצאתי רפואה לרפות הלב, כהרפת האמת וצדק. (צוואת הרמב"ם)

• הנזהר בדבריו מן השקר, ומדקדק בהן לבון האמת, יהיו דבריו נשמעים לעולם ויאמינו בהם ויחפצו להקשיב להם, שנאמר "שפת-אמת תבון לעד ועד-ארגיעה לשון שקר". (רבנו יונה, משלי)

• מדת האמת מעלה גדולה באדם, ושרש עצום לכל שאר המדות החמודות, והיא המדה נזכרת אצל

לעיר מחוזא. באותה שעה הלכו רבא ורב ספרא לסיכרא ושם פגשו את מר זוטרא. חשב מר זוטרא שהשנים באו במיוחד לקראתו, ואמר להם: "למה היה לכם לטרוח לכבודי?" אמר לו רב ספרא את האמת: "ידע לך שלא ידענו כלל שאתה בא לעיר, אלא הלכנו לרגל עסקינו וכששמענו על בואך, באנו לקבל את פניה, אבל ודאי הוא שאם היינו יודעים על-כך לפנינו, היינו טורחים לכבודך יותר". לאחר שנפרדו זה מזה, שאל רב את רב ספרא: "למה אמרת לרב זוטרא דברים אלו? הרי גרמת לו בכך חלישות הדעת, שכן סבור היה שבאנו במיוחד לכבודו, ולא היה לך לומר כלום אלא לשתק". השיבו רב ספרא "אם לא הייתי מגלה לו את האמת, היה מר זוטרא מחזיק לנו טובה בחנם", אמר לו רבא: "מפיון שלא אמרנו לו מעצמנו שבאנו אליו והוא חשב זאת בעצמו, לא אנחנו הטעינו אותו ולכן איננו מחזיקים לומר לו מעצמנו את הדבר", ונפקה ההלכה כרבא. (מסכת חלין)

רצה לרפא אותו מפניו בשמונים מטבעות, אך רב ספרא דרש בעבורו מאה מטבעות. מפיון ששני הצדדים לא השתוו, יצא האיש מהחנות בידים ריקות. לאחר זמן-מה, היה רב ספרא זקוק למעות ואמר בלבו, שאם יבוא אותו אדם שוב, יסכים למכור לו את החפץ אפילו בשמונים מטבעות. בדיק באותו זמן, ראה האיש שהוא זקוק לאותו חפץ ואמר לעצמו, שגם במאה מטבעות הוא מסכים לרפא את החפץ. הלך האיש לרב ספרא והציע לו מאה מטבעות, ואולם רב ספרא לא רצה לטל רק שמונים מטבעות, מפני שפבר החליט בלבבו למוכרו בסכום זה ורצה לקיים את הנאמר "ודבר אמת בלבבו", שגם מה שחושבים בלב צריך לקיים. (ראשית חכמה)

פעם הלך מר זוטרא בנו של רב נחמן, מהפקום שנקרא סיכרא,

מספר

ספורי צדיקים

שלוחי ישיבתו של רבי שמעון שקופ, הלכו פעם וחלקו קפות צדקה ליהודי הורודנא, כדי שיפרישו צדקה בכל עת מצא ויקדישו אותה למען הישיבה ותלמידיה. על הקפה נכתבו מספר מלים על הישיבה, ובין השאר נאמר שם שבישיבה לומדים כשלוש מאות בחורים. הדבר נודע לראש הישיבה רבי שמעון, והוא נבהל מאד ואמר: "הרי זה שקר גמור, שכן אין בישיבה אלא כמאתים ושישים בחורים, אבל לא שלש מאות". נסו פקיד הישיבה לדבר על לבו וטענו: "והרי לא נכתב על הקפות שיש שלש מאות בחורים, אלא נאמר 'כשלוש מאות' בכ"ף הדמיון, וזה לא רחוק מן האמת". בטל רבי שמעון את דברייהם ואמר: "עדן הדבר בחזקת שקר, ואיך אפשר להעמיד בישיבה את התורה שהיא תורת אמת על ידי דבר שהוא הפך האמת?! לא עזרו כל הטענות והתרוצים, ורבי שמעון אסר בתקף את השמוש בקפות הצדקה וצוה לגנון. (עובדות והנהגות לבית בריסק)

ספור דומה ארע עם רבי יואל מסטקור, כאשר באחד הכנוסים שנערכו לטובת ישיבתו האריז אחד הדרשנים על מצבה הדחוק של הישיבה, והזכיר בין הדברים שיש בישיבה כשלוש מאות בחורים. הפסיקו רבי יואל מייד, ואמר: "מדוע אומר אתה שיש כשלוש מאות בחורים בישיבה? והרי זה עתה עברתי על הרשימה וראיתי שלומדים בה כמאתים שבעים וארבעה תלמידים בלבד, ואין להפריז על המדה אפילו במעט, אלא לומר רק את האמת ואין בלתי". (מושיען של ישראל)

אחד ממעריציו של הגר"ז מבריסק, בא אליו פעם בהצעה שהוא מסכים לצאת לאסוף כספים לפולל של הרב. הסכים הרב להצעתו, אולם התנה עמו תנאי אחד. "אל כל נגיד שתפנה, אמר לו בפה מלא שבפולל לומדים רק שלשה אברכים ותו לא". האמת הייתה, שבפולל למדו אברכים רבים שפאו לשמע לקח מפי הרב, ובהם היו גם בניו של הגר"ז עצמו, אולם מרב ענוותנותו היה חי בהרגשה שיש לו פולל של שלשה אברכים בלבד. חששו של הרב היה, שאם יבואו לאסוף כספים בשביל הפולל של הרב מבריסק, איזו יפריזו המתרמים במספר הלומדים בפולל, והכספים שיצטנו לא יהיו בדרך האמת, ולכן התנה את הסכמתו בכך שהאמת תאמר בפשוטה ללא כחל וסרק. (עבודות והנהגות לבית בריסק)

איש אמת היה רבי מרדכי צוקרמן, תלמידו המובהק של ה"חפץ חיים", ותמיד היה בוחן את עצמו אם מעשיו נתיים ואמתיים, או שיש בהם שקולים זרים. שרשיה של מדת האמת שהיתה טבועה בו, ינקו עוד ממעינה של קלם, שם לא היו מנשקים את

בביתו של ה"חזון אי"ש", היה מתאסף מדי יום מגן לתפלת מנחה גדולה בשעות הצהרים. פעם, התאסף המגן בקשי רב ובאחר מה, וכאשר נכנס המתפלל העשירי אל המגן, פנה רבי שמואל גרונם גרינמן שהיה אחד מן המגן, אל גיסו החזון אי"ש ואמר לו: "הזמנתי אותך לביתי לשעה זו, האם עלי להתעכב כאן עד שנתפלל, או שאלך לביתי כדי לקיים את דברי ולפגש את אורחי?" אמר לו החזון אי"ש: "מי שדבוק במדת האמת, אין זה אצלו אפילו בגדר שאלה. מוטב שיתבטל המגן ולא תעבר אפילו על מלה אחת מדבריך". יצא רבי שמואל מהבית ובאותו יום התבטל המגן ולא התפלל בביתו של החזון אי"ש. (במחיצתם)

מדת האמת היתה טבועה ברבי פינחס מקוריץ, והיא היתה גר לרגליו ומפנה לא היה זו כמלא הנמה. מנהגו היה להתפלל באשמרת הבקר, שכן אז עדן לא התמלא העולם בשקרים, והעיד על עצמו ששבע שנים עבד על עצמו לדעת מהי האמת, שבע שנים בשביל לגרש את השקר, ועוד שבע שנים בשביל לסגל לעצמו את מדת האמת. רגיל היה בפיו לומר, שמי שנוהר מלומר שקר, אינו נופל למשכב ומאומה לא נגנב ממנו, שכן נאמר "לא התגנבו ולא תכחשו", אימת? כאשר "ולא תשקרו". (גדולי הדורות)

תלמידו המובהק של רבי פינחס מקוריץ היה רבי רפאל מברשד, והוא נודע ביותר במדת האמת שהפכה להיות אצלו כטבע משרש ומסר עליה את נפשו כפשוטו. הדבר היה לעת זקנותו, כאשר העמד בפני נסיון קשה. סוחר יהודי היו במחוז מגורי של רבי רפאל, שהתקבלה עליו הלשנה חמורה בפני השלטונות ולאחר שעמד למשפט, יצא דינו למיתה. החלו השתדלנים לפעל להצלת הסוחר היהודי, ולאחר מאמצים מרבים הסכימו השופטים לשחררו בתנאי ששני צדיקים מפרסמים יעידו עליו שהוא חף מכל פשע. אחד הצדיקים שנבחרו היה רפאל מברשד, שגם בעיני הנכרים היה נחשב פאיש אמת וידעו עליו שאינו מוציא מפיו דבר שקר בעד כל הון דעלמא, ויחד עמו היה צדיק נוסף מגדולי הדור. באו בני משפחתו של הנדון לפנות והתחננו בפני הצדיקים שסיכמו לשקר למען הצלת נפשות, והצדיק השני הסכים מייד בלי הסוס, שכן כל התורה פלה נדחית מפני פקוח נפש. אולם רבי רפאל התקשה להחליט בדבר, מחד רצה להציל את האיש מרדת שחת, ומאידך כיצד יכול הוא להוציא מפיו לראשונה בחייו דבר שקר?! ישב רבי רפאל כל אותו הלילה שלפני יום המשפט, ובכה לפני הקב"ה שלא יצטרך לשבר את מדת האמת שבו, ובקש מהקב"ה שיטל את נשמתו מהעולם הזה כדי שלא יצטרך לעמוד בפני הנסיון הקשה. תפלתו התקבלה, ובאותו לילה הסתלק צדיק האמת בלי שיצטרך להוציא דבר שקר מפיו. (סיפורי הרמ"ח)

ספר התורה מפני שמי מסגל באמת לומר שהוא אוהב את התורה בכל מאודו עד שהוא מנשקה. שם גם לא אמרו ב'ברוך שמה' את התבות 'אנא עבדא דקדשא בריך הוא', שכן מי יכול להעיד על עצמו שאכן באמת ובתמים הוא עבדו של הקב"ה. כאשר היו מנגנים שיר זה בשמחת תורה בבית הכנסת, היה רבי מרדכי מפרש את התבות לאחד מתלמידיו ואומר: "מתפללים אננו שנופה להגיע לדרגה של אנא עבדא דקדשא בריך הוא, וכאשר הנגון היה עובר לבית השני שם היה נעשה שמח יותר, היה ממשו: "ועכשו אננו שרים ומוזים לקב"ה שאנו זוכים להיות עבדיו". גם בשעת אמירת הודוי לא היה מפה על לבו כנהוג, מפני שאמר שאינו מרגיש שהפאה זו היא פנה לגביו. לאחד משואליו שבקש לטל תמיכה ממשלתית גדולה, אך הדבר היה פרוץ בתחבולות והצהרות שאינן עולות בקנה אחד עם האמת, אמר בכאב: "מה עם האמת? זה לא ישר! התרחק וברח לך מזה!" ושגור היה בפיו לומר: "אדם צריך ללכת תמיד בדרך הישר. יש הסבורים, שבשביל פרנסה אפשר ללכת שלא בדרך הישר, אך אם הקב"ה רוצה לתן משהו לאדם, הוא יתן לו זאת רק בדרך הישר". (יחיד ודור)

שנה. כשראה רבי אהרן את פנקסי הקבלות, הבחין מייד במבטו החריף בשנוי שנעשה, והוא צוה להשמיד את כל הפנקסים ולהדפיס פנקסים חדשים על-פי האמת, באמרו: "הישיבה משתתת על אדני אמת, ואיני מוכן שיתערב בה אפלו שמין של שקר". פעם פנה לנגיד אחד ובקש להתרימו למען רשת בתי הספר של 'החננו העצמאי', שנועד לקרוב רחוקים, אולם הלה סרב מפני שהשקפותיו האישיות לא עלו בקנה אחד עם ראשי התנועה שעמדה מאחורי המוסד. מפני כבודו של רבי אהרן, הציג הנגיד להרים תרומה נכבדה למען ישיבתו של רבי אהרן עצמו, אולם הוא סרב לבקשתו ואמר: "באתי אליך רק בשביל מטרה אחת, ולא אמיר אותה במטרה אחרת". השתומם האיש למראה מדת האמת של רבי אהרן, והוא הרים מייד תרומה נכבדה למען המוסד שרבי אהרן בא למענו, והפך להיות לו לידד מסור ותומך נלהב, ואף מתמיכה בישיבת ליקווד לא משך ידו. (במחיצתם)

איש אמת היה רבי יוסף עדס מרבי ישיבת "פרת יוסף", ובכל השמחות שהיו בביתו, בכתנות בניו ובנותיו ובשאר הארועים, היה מקפיד מאד להמציא באולם בדיק בשעה הנקובה בהזמנה. למקרביו שתמחו: לפניו ושאלוהו: "הרי כלם יודעים שאין השעה אלא פהמלצה בלבד, והארועים מתחילים תמיד לאחר מכן", השיב: "אני איני זן ממת האמת, ואם כתבתי והזמנתי אנשים לשעה זו, שומה עלי להמציא באותה שעה שכתבתי, ואין זה דרך ארץ שלא אהיה נוכח בעצמי בשעה שאני בעצמי קבעתי, ונמצאתי דבר שקר". (האיר המזרח)

רבי מרדכי חנא פוקס, היה ידוע כאדם השומר על פיו מכל נדנד של שקר. פעם נכנס לבית רבו הנערץ, ה"אהבת ישראל" מוויז'ניץ, כשכלו רטב מגשם. הביטו בו הנוכחים ושאלוהו: "האם יורדים גשמים מרבים"? נהר רבי מרדכי חנא בתשובתו ואמר: "איני יודע מה מצב הגשמים ברגע זה, אולם בשעה שהייתי בחוץ ירדו אמנם גשמים עזים". ספור זה היה רגיל על פיו של ה"אמרי חיים" מוויז'ניץ, ותמיד היה מפליא את תשובתו של רבי מרדכי חנא ומאלף את שומעיו כפה צריך לשמור על מדת האמת בטירתה. (הליכות החיים)

גדול היה רבי יחיאל מאלכסנדר במדת האמת, עד שבפעם אחד העיד לפניו בנו ואמר: "בטבעי רחוק אני מן השקר, ומנעורי נהרתי ביותר שלא לשנות מאומה מדבורי". פעם התקיים אצלו דין תורה בין אלמנה ובעל דינה, בכחה האלמנה במר נפש כאשר שטחה את טענותיה, וכשראה הרבי את בכיה הפסיקה ואמר: "גם דמעות הרי הן שחד", ומיד פסל את עצמו לדון בדיון, שפא לא יפסק באמת אלא יטה את הדיון לטובת האלמנה עקב צערה שנגע ללב. (תולדות הישמח ישראל)

מדת האמת היתה יוקדת ברבי חיים מרדכי מנדבורנא, והיה משריש אותה ומדריך עמה את הבאים בשעריו שלא לסטות

רבי עזרא עטיה ראש ישיבת "פרת יוסף", היה ידוע במדת האמת שפעמה בו כל ימיו, ולכן היה בוחל בפלפולי סרק ובוחר בדרך הפשט בלמוד, שהיא דרך האמת ללא עקמומיות. ספר תלמידו רבי יהודה צדקה, שפעם נכנס רבי עזרא אל הישיבה ושאל את תלמידיו: "מי יודע מהו ההבדל בין תלמיד חכם מפלג לתלמיד חכם גדול?" נסו כלם למצא הבדלים שונים, ורבי עזרא אמר: "ההבדל ביניהם הוא כמו ההבדל בין אמת לשקר, כי תלמיד חכם מפלג יודע את כל הפרטים ולא יטעה מלבון את האמת". הוסיף רבי יהודה צדקה ואמר, שמספר ימים לאחר אותו מעשה היה עדין נתון תחת הרשם העז שהדברים עשו עליו, ושנים רבות נחרתו הדברים באישיותו לדעת ולהכיר כי יכול להיות אדם גדול, אבל עדין דבוקה בו לחלוותית של שקר, וכדי להיות תלמיד חכם מפלג צריך להיות דבוק באמת". (האיר המזרח)

פעם שמע ה"חזון אי"ש" אדם אחד, שמבטיח לילדו הקטן שיקנה לו מתנה אם ימלא אחר בקשתו. נפנה אליו מיד והזכירו שלא יוליך את הילד שולל, והזכיר לו את דברי תז"ל במסכת סנה, שאסור לאדם להבטיח משהו לילד ולא לתנו לו, והוסיף ואמר שקטנים אינם בני מחילה. (פאר הדור)

משלחת נכבדה באה פעם לרדין לטובת הישיבה, ובה השתתפו כפנה אנשים שכבר בקרו בעבר ברדין, ופגשו אז את ה"חפץ חיים" והיטיבו רבות עם הישיבה. כשנכנסו אל ה"חפץ חיים", פנה אחד מהם ואמר לו: "בנדאי זוכר רבנו את בקורי הקדם במעונו, כאשר פעלתי ועשיתי למען הישיבה כה וכה", השיבו ה"חפץ חיים" ואמר בכנות: "לא, איני זוכר. אני כבר אדם זקן וכח זכרוני אינו כמקדם". בקש אחד מאנשי הבית לעורר את זכרונו, אך הדבר לא עלה בידו. חשש האיש שמא יפגע האורח שכה היטיב עם הישיבה, ונסה ליצר רשם כאלו ה"חפץ חיים" כן זוכר את האיש, אולם ה"חפץ חיים" עמד על שלו ואמר 'איני זוכר'. לאחר שעזב האורח את החדר, התנצל האיש לפני ה"חפץ חיים" על שנסה ליצר רשם מטעה, וטען שעשה זאת למען הישיבה, אך ה"חפץ חיים" אמר לו שגם טובת הישיבה אינה סבה המצדיקה על-פי דין לשנות מן האמת. (חיים שיש בהם)

מדרך האמת אפלו בסטיה קלה. אחד מתלמידיו שהיה פעם בבית הרבי, ובקש לפתח ארון אחד שתמיד היה נעוץ מפתח במנעולו, אלא שעכשו לא היה המפתח בידו. נטל התלמיד מפתח אחר מארון סמוך, ועמו משו את הדלת, אולם הרבי הבחין בכך ואמר לו: "הרי זה מפתח זר לדלת זו, וכיצד הנך עושה דבר זה שאינו בתכלית האמת?" העיד תלמידו, שגם לאחר עשרות שנים מאותו מעמד, נותר הדבר חרוט על לבו והגערה בערה בעצמותיו שלא לסטות ממודת האמת כמלא נימה. (זכות אבות)

חדור במדת האמת היה המתנבא רבי משה דוויץ הכהן, ומדתו זו הייתה סבוגה בקרב עד שלא רק במעשיו ובממונו התרחק בתכלית מן השקר, אלא גם מחשבותיו היו זכות ונקיות מפלג נדוד של שקר. הוא הצליח להחזיר את מדת האמת גם בתלמידיו, ורבים מהם העידו שכל ימיהם הם מתקשים להוציא דבר שקר מפייהם אחר שרבים הוכיח להם בדרך שונות כפיה הדבר חמור ביותר, ועל דבר זה לא היה מותר אף פעם. רגיל היה לספר בהתפעלות על אב אחד, שכאשר התבקש מהמלמד של בנו לרשם מדי יום באיזו שעה עלה על יצועו לשנה, היה פותח 'בני הלך אמש לישן בשעה 8.29', ולא עגל לשעה שמונה ומחצה, כדי שלא להוציא דבר שקר מתחת ידו. אחד מתלמידיו ספר, שפעם אמר לו משהו שהיה נראה כשקר והרב גער בו קשות, אך לאחר שהתברר שהתלמיד לא שקר, לא הסס ובקש את סליחת התלמיד בפני כלם. (זכרון משה)

עם סיומה של מלחמת העולם הראשונה, כשעלה בידו של רבי ברוך בר ליבוויץ מקמניץ להגיע מרוסיה לגבול פולין לאחר סכנות ותלאות רבות, היה בדרכו חזרה לביתו שמעבר לגבול ושם שאלוהו אנשי המשמר: "האם אתה אזרח פולין?" השאלה הייתה גורלית מאוד ובה היו תלוי עתידו ואולי אפלו חייו, אולם רבי ברוך בר לא היה מסגל להוציא מפיו דבר שאינו אמת בתכלית, ולכן הצהיר בפה מלא: "אינני אזרח פולני, אבל יש לי תלמידים בפולין". התרשמו שומרי הגבול ממודת האמת שבו, ומיד העניקו לו רשיון יציאה, ואף הפולנים העריצוהו והעניקו לו רשיון כניסה למדינתם. (מדבר שקר תרחק)

ממלכה

רגיל היה ה"דברי חיים" מצנז לומר: "אם שומע אתה אדם שאומר 'בעיני ראיתי' - תאמין. אבל אם אומר 'באזני שמעתי' - אל תאמין, ודבר זה מפי מי שאינו בדיברית למדתי. שפעם שמעתי שני נכריים מדברים זה עם זה, ואחד שואל את חברו אמר לי, אחי, מה המרחק בין אמת לשקר?" משו השני את כתפו כלא יודע, והראשון המשיך 'ההבדל בין אמת לשקר, אינו אלא במלא רוח של בין האגודל לזרת, שכן אין המרחק בין העין לבין האזן אלא במרחק שבין אצבע האגודל לאצבע הקטנה שביד. מפני שעין רואה באמת, אולם האזן שומעת שקר, ומאותה שעה למדתי יסוד נפלא זה..."

רבי יצחק מוולוז'ין, היה מקפיד מאד בשמירת הלשון, והיה נזהר שלא לומר דבר שבגנאי על שום אדם מישראל. פעם נאלץ לומר על אדם מסים שאינו דובר אמת ומשקר הוא בדבריו, אך לא רצה להוציא עליו דבר שלילי, ולכן התחכם ואמר: "יש אנשים בעלי זכרון טוב, שזוכרים מעשים שארעו לפני עשר שנים. אחרים הם בעלי זכרון טובים מהם, שזוכרים דברים שארעו אפלו לפני עשרים שנה. יש בעלי זכרון מפלג, שזוכרים אפלו דברים שארעו לפני עשרות רבות של שנים. ויש מי שיש לו זכרון כה נפלא, כמו האיש דני, עד שהוא זוכר דברים שלא היו מעולם..."